ಕಮಲಾ ಸಂಪಳ್ಳಿ

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವೀರವನಿತೆಯರು

ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಪಂಚದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೇ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು. ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಜನಾಂಗ ಬೆರಗುಗೊಂಡ ಅದ್ವಿತೀಯ ಹೋರಾಟ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತು. ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದು ಹಿರಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸೈನಿಕರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡರು. ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತಾಳ್ಮೆ, ತ್ಯಾಗ, ಕಷ್ಟಸಹಿಷ್ಣುತೆ, ದೇಹದಂಡನೆ, ಮನೋವೇದನೆ, ನಿಸ್ವಾರ್ಥತೆ, ಬಲಿದಾನಗಳ ಪರಮಾವಧಿಯ ಸಮರ್ಥತೆ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಭರತಖಂಡದಾದ್ಯಂತ ಚಳವಳಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಹಾತ್ಮರು ಘೋಷಿಸಿದಾಗ,ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮದಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ತನು ಮನ ಧನವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಭಾರತೀಯರು ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದರು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಿಕ್ಕುವವರೆಗೂ ನಿದ್ರಾಹಾರವಿಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು. ಇಂತಹ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಪುರುಷರೂ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಸಿದ್ಧರಾದರು.

ತಾಳ್ಮೆ ತ್ಯಾಗ ಕಷ್ಟಸಹಿಷ್ಣುತೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಯಿತು. ಪುರುಷರ ಪರಿಶ್ರಮ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುತ್ತಾ ಹೋದರೆ, ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ನಡುಗಿಸಿತು. ತಂಡ ತಂಡವಾಗಿ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದ ವನಿತೆಯರ ಭಾರತಾಂಬೆಯ ಸಂಕೋಲೆಯ ಬಿಡುಗಡೆಗಾಗಿ ಛಲವಂತರಾದರು.

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸುವ ಛಲವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಕಸ್ತೂರಿಬಾ ಗಾಂಧಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಮುಖಂಡರಾದ ಡಾ॥ ಅನಿಬಸೆಂಟ್, ಸರೋಜಿನಿನಾಯ್ಡು, ಸುಚೇತ ಕೃಪಲಾನಿ ಮುಂತಾಗಿ ಇಂತಹವರ ದಿಟ್ಟಹೆಜ್ಜೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮಹಿಳೆಯರು ದೇಶಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಮಹಾತ್ಮರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಬಲವಾದ ಹಾಗೂ ದೃಢವಾದ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ, ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ವನಿತೆಯರು ಸಹನೆ, ತಾಳ್ಮೆ, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಧೀಮಂತಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೋರಾಡಿ ಭಾರತ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಗಳಿಸಿದರು.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ರಾಷ್ಟ್ರನಾಯಕರ ಕರೆಗೆ ಎದ್ದು ಸೆಟೆದು ನಿಂತು ಸಜ್ಜಾದರು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ನರನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹೊಸೆದು ಹುರಿಗೊಳಿಸಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರೂ ನಿಂತರು. ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಳೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕುಟುಂಬದ ನಾರಿಯರೂ ವೀರರಮಣಿಯರಾಗಿ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಧುಮುಕಲು ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವಗಳೂ ಕಾರಣವಾದವು.

ತ್ಯಾಗ, ಶೌರ್ಯ, ಸಮರ್ಪಣಾಭಾವದ ಪರಿಸರ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಹರಡಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಛಲದ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯುನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದ ವಾತಾವರಣ ತುಂಬಿತು. ಪ್ರತಿ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಇದೇ ಮಾತು. ಮನೆಯ ಹೊರಗೂ ಇದೇ ಮಾತು. ರಾಷ್ಟ್ರನಾಯಕರು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಚಳವಳಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಚುರುಕು ಮನೆ ಮನೆಯ ಮಕ್ಕಳಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲರ ಮನ ಮುಟ್ಟಿತು. ಗುಪ್ತಸಂಚಿನ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ವಾತಾವರಣವು ನವಯುವಕ ಯುವತಿಯರಲ್ಲಿ ಸಾಹಸಮಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

ದೇಶ ಬಾಂಧವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣ ತಂಗಿಯರೂ ಸತಿ ಪತಿಯರೂ ತಂದೆ ತಾಯಿ ಮಕ್ಕಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪಾಲಿನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯೋತ್ಸಾಹಭರಿತರಾದರು. ಬೀದಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ನಡೆದು ಗಗನದೆತ್ತರಕ್ಕೆ ವೀರಗೀತೆಯು, ದೇಶಭಕ್ತಿಯ ಘೋಷಣೆಯು ಕೇಳಿಸಿತು. ಪತಿಯು ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿ ಶ್ರಮಜೀವನ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸತಿಯೂ ಸಹಕರಿಸಿ ಭೋಗಜೀವನಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ತ್ಯಾಗಜೀವನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು.

ಮನೆಯ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇಂತಹ ವಾತಾವರಣ ಹಬ್ಬಿಹರಡಿದಾಗ ಮಹಿಳೆಯರು ಅಡಿಗೆಮನೆಯ ಸೆರೆ ತೊರೆದು ಸೆರೆಮನೆಯ ಕಠಿಣಶಿಕ್ಷೆಯ ವಾಸವನ್ನು ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಇಂಗ್ಲಿಷರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಮಹಿಳೆಯರು ವೀರವನಿತೆಯರಾದರು.

ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪಾಲು ಕ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಜನಸಂಗ್ರಹದ ಅಗತ್ಯವಿತ್ತು. ಅಹಿಂಸಾ ಮಾರ್ಗವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ನಿಯಮವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪರಿಪಾಲಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಚಳವಳಿಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ತರಬೇತಿ ಕೊಡುವ ಸೇವಾದಳದ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು.

ಚಳವಳಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ರಾಜ್ಯದಾದ್ಯಂತ ಮಹಿಳಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಾದುವು. ಕುಮಟಾ ಮಹಿಳಾ ಮಂಡಲ, ಮಂಗಳೂರು ಮಹಿಳಾ ಸಭಾ, ಗದಗ ಮಹಿಳಾ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಭಗಿನಿ ಮಂಡಳ, ಹಾನಗಲ್‌ನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆ, ಧಾರವಾಡದ ಮಹಿಳಾ ಸಮಾಜ, ಹಾವೇರಿಯ ಭಗಿನೀ ಮಂಡಲ ಮುಂತಾದ ಮಹಿಳಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುವ ಸಂಘಗಳಾದವು.

ತರಬೇತಿ ಕೇಂದ್ರಗಳೂ ಮತ್ತು ಮಹಿಳಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿ ಮಹಿಳೆಯರು ತರಬೇತಿ ಪಡೆದರು. ಮಹಿಳಾ ಸಂಘಗಳು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಸಲಹೆ ಕೊಟ್ಟು ಡಾ॥ ಹರ್ಡಿಕರ್‌ರವರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಅನೇಕ ಮಹಿಳೆಯರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಗುರ್ತಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು.

೧೯೨೪ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ೧೫೦ ಜನ ಸೇವಿಕೆಯರು ಬಂದುದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ರಂಗಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಯಿತು. ಅಪಾಯಕರವಾದ ಚಳವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಸಾರಾಯಿ ಅಂಗಡಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್, ಕರನಿರಾಕರಣ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಜಪ್ತಿಯಾದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದವರ ಮನೆ ಮುಂದೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡುವುದು, ವಿದೇಶೀ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡುವುದು ಮುಂತಾದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಮಹಿಳೆಯರ ಸಾಹಸದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಾಗಿ ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯವಾದುವು.

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎಚ್ಚೆತ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಚಳವಳಿಗಳಲ್ಲೂ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಶಾಲಾ ಕಾಲೇಜುಗಳ ತ್ಯಾಗ, ನೌಕರಿ ತ್ಯಾಗ, ಕಾನೂನು ಭಂಗ, ಕ್ವಿಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಚಳವಳಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಆಂದೋಳನಗಳಲ್ಲೂ ಸ್ತ್ರೀ ಹೋರಾಟಗಾರರು ತಮ್ಮ ತ್ಯಾಗ, ತಪಸ್ಸು, ಪರಿಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಧ್ಯೇಯನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ ಕೊಟ್ಟ ಕಠಿಣಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜೈಲುವಾಸ ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಖಾಯಿಲೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಪ್ರಾಣ ತೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂಸಾಚಾರ, ದೌರ್ಜನ್ಯ ಕಂಡು ಕೆಲವರು ಪ್ರಾಣಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಕೆಯ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ತರಬೇತಿ ಪಡೆದ ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಯಂಸೇವಿಕೆಯರು ಆಂದೋಳನದ ನಾಯಕಿಯರಾದರು. ಸಮಾಜಸೇವೆ, ದೇಶಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಮನೋಭಾವ ಉಕ್ಕಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನೇ ಮುಡುಪಾಗಿಟ್ಟರು. ಸ್ತ್ರೀ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೆ ಮನಮೆಚ್ಚುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಜಯಿಸಿದರು.

ಇಂತಹ ಮಹಿಳಾ ವೀರರ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಸರದಾರ ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯನವರ ಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮನವರು ಕರನಿರಾಕರಣ ಚಳವಳಿಯ ನಾಯಕಿಯಾದರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಈ ಚಳವಳಿ ಅತ್ಯಂತ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲು ಗೌರಮ್ಮನವರಂತಹ ವೀರತ್ಯಾಗಿಗಳೇ ಕಾರಣ.

ಚಳವಳಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಬಹುಶಃ ಕರನಿರಾಕರಣ ಚಳವಳಿಗೇ ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಬಾಪೂ. ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮ ಹಂತವೇ ಕರನಿರಾಕರಣ ಚಳವಳಿ ಎಂದು ಬಾಪೂಜಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಗೌರಮ್ಮನವರು ಸೇವಾದಳದ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಂತರ ಸಾಹಸ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಧೈರ್ಯವಂತೆಯಾದರು. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ, ನೈತಿಕ ಬಲ ಬಹು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ. ಇದರಿಂದ ಮನೋನಿಶ್ಚಲತೆ, ಮನೋಧೈರ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಗೌರಮ್ಮನವರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪೂರಕವೆಂದರೆ, ಗಂಡ ಚಳವಳಿಗೆ ಸೇರಿದಾಗ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಸೇರಬೇಕಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೌರಮ್ಮ ಇಷ್ಟಪಟ್ಟೇ ಚಳವಳಿಗಾರರಾದರು. ದೇಶಸೇವೆಯ ಪಣತೊಟ್ಟು ಅವಿಶ್ರಾಂತರಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದರು. ಇವರ ತ್ಯಾಗ ಜೀವನ, ದೇಶಪ್ರೇಮವು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿತು.

ಬೆಳಗಾವಿ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರತ ಸೇವಾದಳಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಸೇವಿಕೆಯರನ್ನು ಆರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪುರರವರು ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರವಾಸಕೈಗೊಂಡಾಗ ಅವರಿಂದ ಅನೇಕ ಮಹಿಳೆಯರು ಪ್ರಭಾವಿತರಾದರು. ಇಂತಹವರಲ್ಲಿ ಕಮಲಾದೇವಿ ಚಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರೂ ಒಬ್ಬರು.

೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಹಿಳಾ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿವೇಶನ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಾಹಕ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿನಿಯಾಗಿ ದುಡಿದರು. ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ಗೆ ಬೇಕಾದ ತ್ಯಾಗಮಯಿಗಳೂ ಕಷ್ಟಸಹಿಷ್ಣುಗಳೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಇಡೀ ಕರ್ನಾಟಕ ಸುತ್ತಿ ಆರಿಸಿ ತಂದರು. ಒಂದು ಮಹಿಳಾ ಸೇವಾದಳವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು.

೧೯೪೨ರ ಆಗಸ್ಟ್ ೮ನೇ ದಿನ ಭಾರತ ಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗಿ ಆಂದೋಲನ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ಭಾರತೀಯರು ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನೇ ಹೂಡಬೇಕು, ಸ್ವತಂತ್ರ ಬರುವವರೆಗೂ ನೆಮ್ಮದಿ ಇಲ್ಲ, 'ಮಾಡು ಇಲ್ಲವೇ ಮಡಿ'—ಎಂದು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಘೋಷಿಸಿದಾಗ, ಕಮಲಾದೇವಿಯವರು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೂ ಪುರುಷರನ್ನೂ ಉಗ್ರರೂಪ ಆಂದೋಳನಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಸಫಲಕಾರಿಯಾದರು.

ತಾಂಡೂರು ಸುನಂದಮ್ಮನವರು ತ್ಯಾಗ ವೈರಾಗ್ಯನಿಧಿಯಾಗಿ ದೇಶಸೇವೆಯೇ ತಮ್ಮ ಉಸಿರಾಗಿದ್ದು ಜೀವಸವೆದರು. ದೇಶಸೇವಾ ನಿಮಿತ್ತ ದಾಂಪತ್ಯ ಜೀವನ ಬೇಡವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಮನೆ ಆಸ್ತಿ ಸ್ವಜನರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೊರೆದು ಓಡಾಡುತ್ತಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಸಮಾಜ ಆಡುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಂಗ್ಯನುಡಿಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಯಲ್ಲಿ ಇವರೊಬ್ಬರೇ ಮಹಿಳೆಯಾಗಿದ್ದು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಯಂಸೇವಿಕೆಯರ ನಾಯಕಿಯಾದರು.

ದಾಸಪ್ಪನವರ ಪತ್ನಿ ಯಶೋಧರಾ ತಮ್ಮ ಮನೆಯನ್ನು ಭೂಗತ ಚಳವಳಿಯ ನಿರ್ದೇಶನದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಭೂಗತ ಚಳವಳಿ ನಡೆಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಶಿಕ್ಷಾರ್ಹವಾಗಿತ್ತು. ಯಶೋಧರಾಗೆ ದಿಟ್ಟತನದ

ಸ್ವಭಾವ. ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ ದಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರ ಮನವನ್ನು ಗೆದ್ದಿದ್ದಾರೆ.

೧೯೩೮ರ ಶಿವಪುರದ ಧ್ವಜಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಯಶೋಧರಾ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದರು. ವಂದೇ ಮಾತರಂ ಹಾಡುವುದು, ಧ್ವಜ ಹಾರಿಸುವುದು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುತ್ತಾರೆಂಬ ಆಜ್ಞೆ ಇದ್ದಾಗಲೂ ಯಶೋಧರಾ ಹಾಗೂ ಸುನಂದಮ್ಮನವರು ಧ್ವಜಾರೋಹಣ ಮಾಡಿ ಶಿವಪುರ ಧ್ವಜಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಗೊಳಿಸಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಆಚ್ಚರಿಗೊಳಿಸಿದರು.

ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥ ಕುಟುಂಬದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಹೊಸಲು ದಾಟಿದರೆ ಜನರು ಹುಬ್ಬೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾವನವರಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತರಾದ ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪುರರವರು ಸಮಾಜಸೇವೆಗೆ ಹೊರಟುನಿಂತರು. ನಾಗಪುರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸೇರಿದರು. ಬೆಳಗಾವಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ೧೦೦ ಜನ ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಯಂಸೇವಿಕೆಯರನ್ನು ಕಲೆ ಹಾಕಿದರು. ಟಿಳಕ ಕನ್ಯಾಶಾಲೆಯನ್ನು ತೆರೆದರು. ಭಗಿನಿ ಮಂಡಲವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಭಗಿನಿ ಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಕಡಿಮೆ, ಅಡಿಗೆಮನೆ ಆಚೆಯ ಜಗತ್ತನ್ನರಿಯದವರೂ, ಸಂಕುಚಿತ ಬುದ್ಧಿಯವರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹವರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟ ಕೆಲಸವೆಂದು ಉಮಾಬಾಯಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಗಮ್ಮ ಪಾಟೀಲರು ಮಹಿಳಾ ವಿದ್ಯಾಪೀಠದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಚೋದಿಸಿದರು. ಹರಿಜನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತಂದು ಸಾಕಿ ಸಲಹಿದರು.

ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಪಂಜೀಕರ್ ವಿದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಮಾರಾಟದ ವಿರುದ್ಧ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಸಲು ಸ್ತ್ರೀ ಸಮೂಹವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ಗ್ರಾಮಾಂತರಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಉಗ್ರಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಬಿರುಸಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಮಹಾತ್ಮರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ರೀತಿಗೆ ಎಳೆದರು.

ರಮಾಬಾಯಿ ಯಾಳಗಿ, ಪ್ರಮಿಳಾ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಶಕುಂತಲಾ ಕುರ್ತಕೋಟಿ, ಮಣಿಬೆನ್, ಮೃಣಾಲಿನಿ ಸಾರಾಬಾಯಿ—ಇಂತಹ ಮಹಿಳೆಯರೊಡನೆ ಸಂಪರ್ಕವು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿಚಾರಗಳ ಮಂಥನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟಿತು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಲೀಲಾವತಿ ಮಾಗಡಿ.

ವಾತಾವರಣ ಪ್ರಚೋದನೆಯಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೂ ರಾಷ್ಟ್ರಸೇವೆಯ ಕೂಗಿನಿಂದಲೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ವೀರರಾದರು. ತ್ಯಾಗಿಯಾದರು. ಸುಖವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ತಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನು ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಡ್ಡಿದರು. ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಊರೂರು ಸುತ್ತಿದರು. ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿ ಬಲಿದಾನವಾದರು.

ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ವೀರ ವನಿತೆಯರ ಪಾತ್ರವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಿಗೆ ಅನುಕರಣೀಯವಾಯಿತು.